

E-LEARNING W KONTEKŚCIE UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE

Wstęp

Tekst artykułu, przygotowany przy współudziale studentek Joanny Kurowskiej, Olgi Stus i Katarzyny Wrońskiej, stanowi swego rodzaju kontynuację artykułu zamieszczonego w publikacji *W poszukiwaniu modelu dydaktyki akademickiej* pod redakcją Danuty Skulicz, noszącego tytuł *Kształcenie akademickie w perspektywie uczenia się przez całe życie*. Ważną tezę zawartą we wspomnianym artykule było stwierdzenie, iż jednym z najważniejszych celów edukacji akademickiej jest budzenie motywacji do kształcenia ustawicznego. Zadanie to wiąże się bezsprzecznie z koniecznością nieustannego uzupełniania wiedzy i doskonalenia kwalifikacji zawodowych, zarówno przez studentów, jak i przez wykładowców. Aby optymalnie przygotowywać studentów do uczenia się przez całe życie, niezbędne staje się wprowadzanie do procesów dydaktycznych nowych, wysokich technologii. Zgodnie z postulatami zawartymi w Światowej Deklaracji na temat Szkolnictwa Wyższego dla XXI wieku UNESCO, rolą wyższych uczelni jest zapewnienie zróżnicowanych form kształcenia, w tym wysoko ocenianą edukację na odległość. Wydaje się, że e-learning może spełniać te oczekiwania przy uwzględnieniu ważnego paradygmatu pedagogicznego, jakim jest integracja wiedzy i istnienia – *knowing and being* – oraz kształtowanie myślenia krytycznego i kreatywność. W prezentowanym artykule odnajdziemy przykłady aplikacji e-learningu do praktyki akademickiej w Polsce i USA. Autorki tej części artykułu – Joanna Kurowska, Olga Stus i Katarzyna Wrońska, sięgając w dużej mierze do źródeł internetowych, analizują modele e-learningu, jego wady, ale i korzyści, prezentują rozwój e-learningu oraz ewolucję materiałów e-learningowych. Odwołują się tu do wybranych rozwiązań dydaktycznych. Podsumowanie zawiera refleksje dotyczące perspektyw i możliwości e-learningu w realizacji idei „edukacji dla wszystkich w ciągu całego życia”. Kluczowym pojęciem dla tych rozważań jest samokształtowanie, rozumiane przez autorkę jako „trwająca przez całe życie samodzielna aktywność edukacyjna człowieka, nastawiona na pełny rozwój samego siebie, zwłaszcza osobowego «ja», poprzez realizację indywidualnych potencjałów, urzeczywistnianie wartości i twórcze działanie zewnętrzne”.

Czym jest e-learning?

E-learning, czyli komputerowo wspomagane zdalne nauczanie, to technika, która wykorzystuje wszelkie dostępne media elektroniczne, w tym Internet, intranet, extranet, przekazy satelitarne, taśmy audio/wideo, telewizję interaktywną oraz CD-ROM-y. E-learning definiowany jest również jako „uczenie się z wykorzystaniem mediów elektronicznych”. To jedna z form edukacji na odległość – w jej skład wchodzi: kursy korespondencyjne, radio i telewizja edukacyjna oraz e-learning. E-learning może być realizowany na wiele sposobów – możemy mówić o m-learningu (*mobile learning*), kiedy w nauczaniu wykorzystuje się technologie przenośne, takie jak telefony komórkowe i palmtopy.

Ze względu na dostępność w czasie wyróżniamy e-learning w trybie synchronicznym i w trybie asynchronicznym. O e-learningu w trybie synchronicznym mówimy wtedy, gdy nauka odbywa się na żywo za pośrednictwem elektronicznych środków komunikacji (takich jak czat, komunikator, tele- lub wideokonferencja, wirtualna tablica). Naukę w tym trybie możemy nazwać online learningiem. Nauka w trybie asynchronicznym nie wymaga jednoczesnej obecności uczących się i nauczyciela, odbywa się poprzez e-mail, forum dyskusyjne, interaktywne kursy multimedialne, symulacje, biblioteki e-książek czy wykłady nagrane na wideo.

Ze względu na relację do nauczania tradycyjnego możemy mówić o pewnych modelach e-learningu. Tomasz Komorowski wyróżnił model e-learning i model *blended learning*. E-learning może zastąpić nauczanie tradycyjne, umożliwia naukę w dowolnym miejscu, czasie i tempie. Uczeń przez Internet kontaktuje się z wykładowcą, a także z innymi uczniami. Ma również bezpośredni dostęp do wirtualnej biblioteki, ekspertów tematycznych i ogólnych zasobów internetowych; możliwa jest dwukierunkowa wymiana informacji (dźwięk, a nawet obrazy) pomiędzy uczestnikami internetowego nauczania. Uczeń otrzymuje materiały szkoleniowe, zadane do wykonania lub ocenione testy, do nauczyciela zaś kierowane są pytania oraz wykonane sprawdziany i testy. O modelu *blended learning* możemy mówić wtedy, kiedy e-learning jest uzupełnieniem nauczania tradycyjnego, połączeniem tradycyjnych form nauczania z nauczaniem wykorzystującym e-learning.

E-learning ma zarówno wady, jak i zalety. Wśród zalet wymienia się dowolną liczbę uczniów. E-learning pozwala na jednoczesne szkolenie dużej liczby osób. Jedynym ograniczeniem jest tutaj wydajność serwera, na którym funkcjonuje oprogramowanie platformy e-learningowej oraz szybkość łącza internetowego. Druga zaleta to dostępność z każdego miejsca. Dzięki e-learningowi uczeń może korzystać z zasobów z każdego miejsca poprzez komputer osobisty wyposażony w przeglądarkę internetową. Ważną korzyścią płynącą z nauczania poprzez e-learning jest oszczędność czasu. Korzystanie z systemu możliwe jest o dowolnej porze, uczeń ma możliwość dostosowania terminu nauki do aktualnego planu dnia. Kolejna zaleta to indywidualizacja nauczania. Zaawansowane systemy e-learningowe pozwalają na dostosowywanie poziomu wiedzy do możliwości uczestnika szkolenia. Studenci mogą również tworzyć indywidualne ścieżki nauczania.

E-learning pozwala również na śledzenia postępów nauczania. Każdy nauczyciel może na bieżąco kontrolować postępy podopiecznych, umożliwiając indywidualne dostosowanie rozwiązania, a oceny i wyniki testów są prezentowane uczestnikom kursu zaraz po ukończeniu testu. Ważne wydaje się również to, że e-learning pozwala na atrakcyjną

prezentację wiedzy (interakcja, multimedia) w atrakcyjnej formie, za pomocą takich narzędzi, jak: interaktywne ćwiczenia (gry, krzyżówki, uzupełnianki i wiele innych), filmy i animacje czy transmisja obrazu i dźwięku na żywo.

Korzyścią płynącą z nauczania poprzez e-learning jest również łatwość aktualizacji wiedzy. Jest to możliwe dzięki łatwości dodawania nowego materiału oraz modyfikacji już istniejącego. Wśród zalet e-learningu wymienia się także fakt, że obniża on koszty edukacji. Eliminacja opłat związanych z prowadzeniem szkoleń w sposób tradycyjny powoduje, że znikają z budżetu takie pozycje, jak: honorarium trenera, wynajem ośrodka szkoleniowego, transport, zakwaterowanie, wyżywienie i inne.

Wśród wad e-learningu wymienia się brak osobistego kontaktu ucznia z nauczycielem. Ta wada bywa dyskutowana. Zwolennicy e-learningu dementują ją, mając na myśli e-learning w ujęciu synchronicznym. Kolejnymi wadami są: wrażenie odosobnienia u uczniów, ograniczona możliwość zajęć praktycznych, konieczność dużej samodyscypliny. Wadami stają się również koszt dostępu do Internetu oraz konieczność stworzenia multimedialnych materiałów dydaktycznych.

Prawne podstawy polskiego e-learningu

Niejasne uwarunkowania prawne skutecznie hamują rozwój polskiego e-learningu. Wysiłki różnych środowisk akademickich, w tym Stowarzyszenia E-learningu Akademickiego, zmierzają do zmian prawnych w zakresie prowadzenia studiów zdalnych. Wciąż jednak nie podjęto decyzji otwierających możliwość kształcenia zdalnego na szeroką skalę. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego ciągle pracuje nad prawnym uporządkowaniem kształcenia na odległość w polskich uczelniach. Prawo o szkolnictwie wyższym z 2005 roku zapowiada rozporządzenie w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Jednak żaden kolejny z projektów rozporządzenia nie wszedł w życie, zaś polskie szkoły wyższe wciąż czekają na decyzje otwierające możliwość szerokiego kształcenia zdalnego. Najnowsza wersja projektu rozporządzenia jest od 7 czerwca 2007 roku w Centrum Legislacyjnym Rządu. W tej trzeciej już wersji resort poprawił wiele błędów, jednak liczbę godzin, które można prowadzić zdalnie, uzależnił od uprawnień uczelni do nadawania stopni naukowych. W praktyce oznacza to, że 80% zdalnych zajęć będą mogły prowadzić uczelnie mające uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego, 60% – doktora. Wszystkie pozostałe będą mogły prowadzić na odległość jedynie 40% zdalnych zajęć. Nowe regulacje dotyczące proporcji nauczania w formie tradycyjnej i zdalnej są w praktyce jeszcze bardziej restrykcyjne niż poprzednie i zablokują rozwój studiów e-learningowych. Niewiele uczelni prywatnych ma bowiem uprawnienia do nadawania stopnia doktora, a do habilitacji – zaledwie dwie.

Historia polskiego e-learningu

Pierwsze próby wdrażania kursów e-learningowych w Polsce sięgają połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Organizowanie kursów zdalnych, wspomaganie zajęć

tradycyjnych elementami online było wówczas w Polsce całkowicie pionierskie – zajęcia organizowano spontanicznie. Proces ten wiązał się z inicjatywami pojedynczych osób, każdorazowo jednak uwzględniano specyfikę oraz interes uczelni i studentów. Proces wdrażania i testowania zajęć e-learningowych odbywał się na miarę polskich realiów społecznych, politycznych i edukacyjnych. E-learningu nie wprowadzano więc na siłę, a działaniom towarzyszyła chłodna kalkulacja społeczna i ekonomiczna. Pierwszymi pionierami w tym zakresie byli pracownicy naukowci. Zapoczątkowywali oni eksperymenty kształcenia zdalnego na małą skalę, z reguły w obrębie swoich zajęć. Z czasem ich działania wzbudzały zainteresowanie pozostałych kolegów i władz uczelni. Ostatecznie stawali oni na czele formalnego zespołu odpowiedzialnego za rozwój e-learningu w uczelni. Swoje pierwsze doświadczenia w zakresie kształcenia zdalnego dzisiejsi eksperci zdobywali głównie za granicą, podczas wyjazdów w ramach studiów, programów badawczych lub konferencji. Te najwcześniejsze kontakty, sięgające prawie połowy lat dziewięćdziesiątych, zbiegają się z początkami e-edukacji w wielu krajach europejskich.

Tabela 1

Czas i miejsce pierwszych kontaktów ekspertów z e-learningiem

Źródło pierwszych doświadczeń e-learningowych (w latach 1994–2001)
Studia w Anglii
Wyjazd w ramach programu Erasmus do Szkocji
Studia i praktyka zagraniczna, programy badawcze
Konferencje krajowe i zagraniczne
Konferencje zagraniczne, m.in. w USA
Konferencje krajowe i zagraniczne
Konferencje krajowe i zagraniczne

Źródło: opracowanie własne.

Pierwsi polscy akademicy, testujący na swoich zajęciach koncepcje inspirowane doświadczeniami zagranicznymi, dzielili się swoimi refleksjami na konferencjach krajowych, przenosząc idee e-learningu do innych uczelni. Obecnie, po około 10 latach wdrażania indywidualnych projektów e-learningowych na różnych polskich uczelniach, istnieje niemała grupa osób będących „fachowcami od e-edukacji” w polskiej przestrzeni edukacyjnej. Mają oni wiedzę, doświadczenie i często gotowe projekty rozwoju edukacji zdalnej na swojej uczelni. Osoby te poświęciły rozwojowi e-edukacji wiele lat swojego życia i kariery zawodowej, brały udział w wielu konferencjach i seminariach, w debatach nad polskim e-learningiem. Przeciagające się w czasie rozstrzygnięcia prawne i ograniczenia powodują, że ich wiedza i wysiłek mogą zostać zaprzepaszczone.

Charakterystykę pierwszych kursów prowadzonych przez ekspertów prezentuje Tabela 2.

Wraz z ewolucją samych kursów doskonalono również materiały e-learningowe. Pierwsze materiały były na ogół prostą przeróbką na wersję sieciową tekstów i prezentacji używanych w zajęciach tradycyjnych. Wkrótce zaczęto uzmysławiać sobie niedostatki kształcenia zredukowanego wyłącznie do materiałów merytorycznych – zaczęto włączać narzędzia do komunikowania się. Materiały e-learningowe miały bowiem zachęcać do ich studiowania, rozpalać wyobraźnię studenta, pokazywać problem, ciekawie przedsta-

Tabela 2

Pierwsze kursy e-learningowe prowadzone przez ekspertów

Rok prowadzenia pierwszego kursu na odległość	Temat kursu	Adresaci kursu	Źródło finansowania
1994/1995	Obsługa programu AutoCad	Studenci studiów stacjonarnych	Projekt KBN
2000	Wykład kursowy online	Studenci studiów stacjonarnych, wykład online jako alternatywa do wykładu tradycyjnego	Wysiłek własny, brak finansowania
2001	Systemy Informacyjne Unii Europejskiej	Studenci III roku politologii, formuła <i>blended learning</i>	Program uczelniany
2004	E-learning akademicki i korporacyjny	Studenci studiów niestacjonarnych	Program uczelniany
1996–2000	Fizyka, chemia	Materiały na kasetach, później w sieci, do wspomagania wykładów z fizyki i chemii	Projekt Phare
2002	Współpraca w zespole projektującym kursy	Studia e-learningowe i <i>blended learning</i>	Projekt współfinansowany przez uczelnię niepaństwową
2000	Kurs przygotowawczy z języka angielskiego na studia zaoczne magisterskie	Kurs e-learningowy	Kurs komercyjny, samofinansujący

Źródło: opracowanie własne.

wiać cele kursu, a drogą do tego był szereg zabiegów mających na celu uruchomienie wielostronnych kanałów odbioru wiedzy. Zrozumieniu i zapamiętaniu wiedzy studentów służyły: quizy, testy, zadania oraz gry dydaktyczne. „Jeden obraz wart jest tysiąca słów” – ta zasada sprawdza się również doskonale w nowoczesnym nauczaniu. Systemy e-learningowe mogą prezentować wiedzę w atrakcyjnej formie. Tabela 3 prezentuje ewolucję materiałów e-learningowych.

Tabela 3

Ewolucja materiałów e-learningowych

Pierwsze materiały e-learningowe	Zmiany w przygotowaniu materiałów do kursów e-learningowych
Pisemne, drukowane tradycyjnie, umieszczane na CD-ROM-ach lub w sieci	Rozwój materiałów wraz z rozwojem technologii
Pisemne wykłady umieszczane w sieci	Dołączanie narzędzi umożliwiających komunikację
Zadania do wykonania przygotowane w edytorze tekstu umieszczane w sieci	Przeniesienie tradycyjnych aktywności studentów na aktywność w sieci: forum, czat, interakcje z materiałem multimedialnym (interaktywne ćwiczenia, np. gry, krzyżówki, uzupełnianki itp.)

Pierwsze materiały e-learningowe	Zmiany w przygotowaniu materiałów do kursów e-learningowych
Plik w Wordzie przekształcony na wersję sieciową	Różne formy aktywności w sieci: forum, czat itp.
Wykład nagrywany na kasety wideo	Dobre materiały merytoryczne i aktywność studentów
Tekst w wersji elektronicznej	Zadania, quizy, ćwiczenia, dyskusja na forum, symulacje, filmy, animacje, testy, testy samosprawdzające itp.
Przerabiane na wersję e-learningową prezentacje w PowerPoint	Włączanie form interaktywnych, testy, wyjaśnianie celów dydaktycznych do zajęć, włączanie dodatkowych zasobów, multimedia, transmisja obrazu i dźwięku na żywo itp.

Źródło: opracowanie własne.

Ewolucja materiałów e-learningowych przebiegała od wykorzystywania różnych materiałów e-learningowych w celu wspomagania wykładów tradycyjnych, zajęć w systemie *blended learning*, poprzez pojedyncze wykłady jako alternatywy dla wykładu tradycyjnego, po kursy w całości realizowane w trybie e-learning i studia e-learningowe.

Spory o polski e-learning

Podczas gdy w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i prawie wszystkich rozwiniętych krajach Europy e-learning sprawdza się jako alternatywna i szeroko dostępna forma kształcenia, w Polsce trwają spory o e-learning. Objęły one wszystkie środowiska akademickie szkół państwowych i prywatnych oraz wszystkie szczeble decyzyjne – od ministerialnych, poprzez rektorów, dziekanów, do dyrektorów i nauczycieli akademickich.

Rozwój e-learningu w Polsce jest bowiem w stadium, które nie zadowala nikogo – ani władz uczelni, ani studentów, ani pracowników naukowych. Część zainteresowanych popiera, inni, wbrew udanym przykładom z wielu krajów, negują zasadność rozwoju tej formy kształcenia w Polsce. Sceptyków nie przekonują fakty, że na świecie jest ponad 20 uczelni (w tym siedem w Europie), które prowadzą wyłącznie studia na odległość, a w samym University of Phoenix studiuje zdalnie aż 40 tysięcy osób. E-learning nie jest więc jednym z wielu przemijających pomysłów promowanych przez garstkę entuzjastów, ale znaną i cenioną formą studiów. Tymczasem krajowe uczelnie prowadzą zajęcia online na najbardziej popularnych kierunkach – ich wykaz znajduje się w Tabeli 4.

Tabela 4

Uczelnie	Oferty w trybie e-learning
Politechnika Warszawska	1. Ośrodek Kształcenia na Odległość „OKNO”: Zaoczne Studia Inżynierskie: Studia Podyplomowe, Nauka jednego przedmiotu. 2. Kursy otwarte – oferta: Poprawna polszczyzna: Wprowadzenie do teorii gier, Metody pomiaru kompetencji, Metodyka rozwoju umiejętności psychospołecznych, Planowanie i organizacja czasu.
Polsko-Japońska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych w Warszawie	Studia Inżynierskie: Od października 2006 – studia magisterskie uzupełniające zaoczne przez Internet.
Uniwersytet Warszawski – Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji	Kursy multimedialne z możliwością zdania egzaminu i uzyskania certyfikatu. W planach: prowadzenie studiów podyplomowych we współpracy z Wydziałem Psychologii, Matematyki i Zarządzania.
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie	Kursy dla studentów i osób spoza uczelni.
Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej	Studia licencjackie na kierunku zarządzanie i marketing, filologia i politologia.
Wyższa Szkoła Zarządzania / The Polish Open University	Studia podyplomowe w trybie e-learning: czteroletnie studia licencjackie w trybie e-learning.
Akademia Polonijna w Częstochowie	Studia magisterskie na kierunku ekonomia na Wydziale Ekonomii i Zarządzania.
Wyższa Szkoła Biznesu National-Luis University w Nowym Sączu (szkoła prowadzi e-studia od 5 lat i właśnie zakończyła testowanie najnowocześniejszej na świecie platformy edukacyjnej do zdalnego kształcenia)	Studia zaoczne wspomagane przez Internet na kierunkach zarządzanie strategiczne i zarządzanie finansami (studenci zarządzania mają 100% zajęć online, z wyjątkiem seminarium dyplomowego i egzaminu magisterskiego).
Internetowe Studia Biznesu i Zarządzania	Studia licencjackie na kierunkach zarządzanie przedsiębiorstwem oraz rachunkowość i finanse; Studia podyplomowe na specjalnościach akademii zarządzania operacyjnego, budowa przewagi konkurencyjnej oraz rachunkowość i finanse.
Zachodniopomorska Szkoła Biznesu w Szczecinie	Studia w trybie e-learning I stopnia (licencjat) i II stopnia (magisterskie) na kierunku ekonomia specjalność informatyka gospodarcza; Studia w trybie e-learning I stopnia (licencjat) i II stopnia (magisterskie) na kierunku ekonomia specjalność ekonomika i organizacja turystyki.
Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi (POLSKI UNIWERSYTET WIRTUALNY wspólne przedsięwzięcie z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)	Zaoczne studia inżynierskie, kierunek informatyka; Eksternistyczne studia licencjackie, kierunek zarządzanie i marketing; Studia licencjackie, kierunek politologia.

Uczelnia	Oferty w trybie e-learning
Polsko-Amerykańskie Centrum Zarządzania (PAM Center) przy Uniwersytecie Łódzkim	Zdalne wykłady z ośrodków zagranicznych: Studia podyplomowe podstawy nauczania na odległość; Studium Menedżerskie Global Mini MBATM.
Centrum Edukacji Niestacjonarnej Politechniki Gdańskiej	Kursy głównie z dziedziny informatyki.

Źródło: opracowanie własne.

Studia przez Internet na platformie Polskiego Uniwersytetu Wirtualnego

Polski Uniwersytet Wirtualny jest jedną z największych inicjatyw e-learningowych w polskim szkolnictwie wyższym. To jednostka międzyuczelniana i wspólny projekt Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi (WSHE) i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (UMCS). Podstawowe zadania PUW to metodyka zdalnego nauczania, tworzenie kursów internetowych oraz budowanie infrastruktury technologicznej i organizacyjnej niezbędnej do prowadzenia studiów online przez wymienione uczelnie. W Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi oferowane są w tym systemie takie kierunki studiów, jak np.: zarządzanie i marketing – studia licencjackie, informatyka – studia inżynierskie, politologia – studia licencjackie. W przypadku studiów eksternistycznych zajęcia mają formę kursów internetowych, które stanowią wzbogacenie tradycyjnej formy kształcenia, zaś w przypadku studiów zaocznych kursy te częściowo zastępują tradycyjną formułę zajęć. Rozpoczynając kurs, student otrzymuje CD z podręcznikiem multimedialnym oraz dostęp (login, hasło) do platformy (obszaru, który odpowiada realizowanemu przedmiotowi i grupie studentów, do której jest przypisany). Zaliczenia i egzaminy odbywają się w siedzibie uczelni. Organizacja semestru wygląda następująco:

PÓLSEMESTR 1:

8 tyg. 1 tydz.

PÓLSEMESTR 2

8 tyg. 1 tydz.

Po 8 tygodniach samodzielnej nauki następuje zjazd. W trakcie jednego półsemestru odbywają się 3–4 kursy. Kurs internetowy ma nieco inną organizację:

8 tyg.:

1 mod 2 mod 3 mod 4 mod 5 mod 6 mod

Trwa on 8 tygodni i składa się z 6 modułów. Studenci oceniani są po każdym module. Po 3 i 6 module ma miejsce oddawanie prac i odrabianie ewentualnych zaległości. Studenci komunikują się między sobą i z prowadzącym poprzez: forum dyskusyjne (jest to podstawowa forma), e-mail, czat i wirtualną tablicę. Mają do dyspozycji infolinię i wsparcie techniczne. Kurs internetowy jest wynikiem pracy autora (specjalisty przedmiotu) oraz zespołu produkcyjnego PUW. Kurs odbywa się na platformie zdalnego nauczania i wykorzystuje oprogramowanie R5 Generation firmy R5 Vision z Helsinek.

Rozwój e-learningu w Stanach Zjednoczonych

W latach osiemdziesiątych XX wieku pojawiły się w Stanach Zjednoczonych pierwsze organizacje wykorzystujące e-learning w swojej działalności. Za przykład można podać Instytut Psychologii Behawioralnej, Instytut Technologii w Nowym Jorku czy Elektroniczny System Wymiany Informacji. Warto również wspomnieć o organizacji Niezależne Media Studenckie (z ang. Independent Student Media), która opracowała roboczy program nauczania dla studentów realizowany za pomocą interaktywnego podręcznika online. Już na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia rozpoczął się w tym kraju *boom* na e-learning. Według raportu opracowanego przez Konsorcjum Sloan (z ang. Sloan Consortium) w 2003 roku liczba studentów korzystających z platform e-learningowych w Stanach Zjednoczonych wynosiła ponad 1,9 miliona. Obecnie wzrost liczby użytkowników wynosi około 25% w skali roku. Praktycznie wszystkie państwowe instytucje szkolnictwa wyższego oraz przeważająca większość odpłatnych szkół wyższych oferuje zajęcia online. Każdego dnia pojawiają się w sieci nowe kursy oferowane przez uniwersytety, w tym także profesjonalne szkolenia dla firm i korporacji. W tej formie możliwe jest również kształcenie całożyciowe, zwłaszcza dla osób pracujących, niepełnosprawnych czy kobiet wychowujących małe dzieci. Wiele kursów przeznaczonych jest dla osób starszych – dotyczą one przeważnie indywidualnych zainteresowań seniorów. Amerykańskie uniwersytety łączą się w celu wymiany doświadczeń i wspólnego wytyczania standardów e-learningu. Przykładem jest grupa Alliance of Four, którą stworzyły University of California, Penn State University, University of Washington i University of Wisconsin. To jednak firmy kształcące pracowników, a nie wyższe uczelnie są liderami w branży zdalnego nauczania. Wynika to przede wszystkim z przyczyn ekonomicznych. Obecnie przewiduje się, że w następnej dekadzie uniwersytety odkryją jeszcze dwa nowe rynki: międzynarodowy i ludzi starszych.

Cechy studiów zdalnych w Stanach Zjednoczonych

Jacek Górnikiiewicz wymienia następujące cechy studiów zdalnych w USA:

- prowadzone są zarówno w środowisku wielkomiejskim, jak i małomiasteczkowym czy wiejskim,
- prowadzone są przez szkoły bardzo różnej renomy,
- prowadzone są przez szkoły zarówno te najstarsze, jak i najnowsze,
- wykorzystują bardzo zróżnicowane formy, metody i środki kształcenia,
- prowadzone są w zakresie zróżnicowanych dziedzin nauki (na kierunkach humanistycznych i technicznych, teoretycznych i praktycznych),
- osadzone są w tych samych ramach programowych, co studia tradycyjne,
- czas trwania studiów jest porównywalny do tych samych studiów na uczelni tradycyjnej,
- oferują ogromne możliwości indywidualizowania kształcenia,
- studia te są tańsze niż studia tradycyjne,
- wartość uzyskanych dyplomów jest porównywalna do studiów prowadzonych metodą tradycyjną,

- najczęściej oferowane są przez szkoły ulokowane w stanach o wysokim dochodzie narodowym i zarobkach nauczycieli,
- zyskały akceptację pracodawców, którzy często finansują tego typu studia swoim pracownikom
- oferta tych studiów stale się poszerza.

Można wyróżnić cztery główne trendy w organizacji amerykańskiej edukacji na odległość:

- Tradycyjne uczelnie oferujące niektóre z programów czy pojedyncze kursy online, jak np. New York University Online, the University of Illinois On-Line,
- Fuzje uniwersytetów i korporacji, które oferują systemy do zarządzania kursami na odległość oraz które dystrybuują kursy,
- Uczelnie wirtualne, które istnieją wyłącznie w cyberprzestrzeni, jak np. the University of Phoenix Online, Andrew Jackson University,
- Uczelnie korporacyjne lub instytucje szkoleniowe, jak np. Corporate University Xchange, Click2learn.

W Stanach Zjednoczonych e-learning stanowi bardzo popularną i powszechną formę kształcenia. Fenomenalnym przykładem e-learningu wdrożonego przez uczelnię amerykańską jest przypadek Uniwersytetu w Berkeley (Kalifornia). Uniwersytet ten poprzez swój kanał na YouTube udostępnił ponad 200 nagrań wideo z własnych wykładów.

Podsumowanie – możliwości e-learningu w realizacji idei „edukacji dla wszystkich w ciągu całego życia”

Edukacja dla wszystkich w ciągu całego życia – *lifelong education for all* – jest ideą bliską wszelkim rozważaniom dotyczącym perspektyw rozwoju kulturalnego i społecznego współczesnego świata. Od lat dziewięćdziesiątych towarzyszy rozważaniom naukowym zarówno w kontekście filozoficznym, teoretycznym, jak i badawczo-praktycznym. Większość analiz i raportów międzynarodowych wskazuje na szeroki horyzont zjawisk związanych z uczeniem się przez całe życie. Wśród najważniejszych wątków odnajdujemy kwestie takie, jak: dążenie do tworzenia uczących się społeczności i rozwijających się ekonomii, poszukiwanie strategii osiągania optymalnych celów edukacji przez całe życie, określenie związków owej edukacji permanentnej ze zmieniającym się rynkiem pracy, kompatybilność kształcenia formalnego i nieformalnego, finansowanie oraz wreszcie dostęp i umiejętne wykorzystywanie nowych technologii.

Ważnym aspektem jest doskonalenie kompetencji do samodzielnego zdobywania wiedzy, ukierunkowanego na świadome samokształtowanie. Nikt obecnie nie podważa tezy, iż nowa, rozwijająca się technologia, nowe media są czynnikiem sprzyjającym rozwojowi społeczeństw, szczególnie tych, które do tej pory były na marginesie zmian cywilizacyjnych. Jednakże coraz wyraźniejsze i coraz bardziej stanowcze stają się głosy postulujące swoistą rewizję zakładanych celów edukacji faworyzującej postęp technologiczny i ekonomiczny.

Krytyka edukacji dla modernizacji wymusza przededefiniowanie wielu pojęć. Czy chodzi nam jedynie o wzrost czy też o rozwój, rozumiany jako utrzymanie równowagi i harmonii ze środowiskiem, społeczeństwem, kulturą? A zatem także myślenie o e-learningu w kon-

tekście rozwoju indywidualnego i społecznego nie może być pozbawione klasycznych, aksjologicznych pytań o sens i cel działań edukacyjnych. Prosta metafora zaproponowana przez D.W. Perdue, a dająca pewne wskazania dla zrozumienia roli nowych wysokich technologii w naszym życiu, brzmi: stosujemy filozofię „DUŻEGO OŁÓWKI”. Chodzi tu o zasadę odpowiedzialności w korzystaniu z osiągnięć technologii komputerowej, internetowej. Komputer, Internet służyć może różnym celom, podobnie jak każda uzyskana wiedza, sprawności i narzędzia, którymi się posługujemy w ciągu całego życia. Tylko umiejętność rozpoznawania sensu własnego działania daje możliwość mądrego użycia wiedzy i wykorzystania nowych mediów elektronicznych. Stąd tak ważne jest kształtowanie na każdym poziomie edukacyjnym, a zwłaszcza na poziomie akademickim, umiejętności myślenia kreatywnego – otwartego i wartościującego. Takiego myślenia, które pozwoli w perspektywie doskonalenia się przez całe życie uniknąć pułapek tkwiących w gąszczu sieciowych informacji – wręcz przeciwnie: pozwoli na pełny rozwój twórczych możliwości. E-learning w tej perspektywie staje się niezbędnym elementem procesów uczenia się przez całe życie, bowiem posługiwanie się nowoczesną technologią może w sposób ewidentny przyczynić się do przyswajania nowej wiedzy i do jej permanentnej odnowy. Warto jeszcze raz podkreślić, iż jedną z ważniejszych zasad zintegrowanej edukacji permanentnej – *lifelong integrated education* – jest inspirowanie do twórczego wykorzystywania technik, narzędzi i metod mediów elektronicznych.

Idąc dalej, można by stwierdzić, że e-learning jawić się może:

- jako metoda wspomagająca proces kształcenia i samokształtowania się człowieka w ciągu całego życia;
- jako metoda wspomagająca różnorodne działania pedagogiczne, ze szczególnym uwzględnieniem nowych obszarów i wyzwań takich jak e-komunikacja w dialogu międzykulturowym.

W zarysowanym kontekście upatrywać można szanse na realizację idei Eduardo Portella, prezentowanej w znanym raporcie Federico Mayor, a mówiącej o konieczności konsolidacji pluralizmu kulturowego przede wszystkim na poziomie kształcenia wysokiego. E-learning stwarza ku temu możliwości.